

İnsanı Alçaltan Seyyieler (Ahlak-ı Seyyieler)

Ahlâk-ı seyyie, kötü huy ve alışkanlıklardır. Cenab-ı Hakk'ın yasak ettiği bütün nehiyer ahlâk-ı seyyie olarak adlandırılır. İnsanın manen alçalmasına sebep olan birçok kötü huy vardır. Bunlardan bazılarını aşağıda takdim ediyoruz.

Kibir

Kalbin hastalıklarından biri de kibirdir. Kibir; hak ve hakikati kabul etmeyip, kendisini yüksek görmek, başkalarının fevkinde sanmaktır.

Kibrin sebebi, cehalettir ve muhakeme noksanlığıdır. Halık-ı Azim'in kudret ve azametini düşünen ve bilen bir insan, katiyen kibir ve gurur hastalığına düşmez.

Kibir ve gurur sahibi, güzel ahlâk ve seciyelerden mahrum olduğu için, hiç kimse tarafından sevilmez.

Kibriya ve azamet, ancak kudreti sonsuz, hadsiz kemal ve cemal sahibi olan Zat-ı Akdes-i İlahiyeye mahsustur. Cenab-ı Hak bir hadis-i kudside, **“Kibriya ve azamet hususunda kendisiyle çekişecek kimseyi cehenneme atacağını”**[\[1\]](#) haber vermiştir. Bu âlî sıfatlar aciz, kusurlu ve muhtaç insanlara yakışmaz.

Bir arif-i billah'ın dediği gibi;

*"Kibriya ve azamet Hakka yarar,
Kul olanda bu sıfatlar ne arar?"*

Şeytan gururlandığı için Allah'ın huzurundan kovulmuştur. Şeytana aldanan Firavun ve Ebu Cehil gibi münkirlerin çoğu kibirlerinden dolayı küfre düşmüşlerdir.

Bir hadis-i şerifte,

“Zalimler ve büyülenenler, insan şeklinde karınca olarak haşredilecekler, ayaklar altında ezilerek cehenneme gireceklerdir.”[\[2\]](#)

---

diye buyrulmuştur.

Kibir, inkârda çok önemli rol oynadığından Cenab-ı Hak insanları kibirden korumak için Kur'an'da sık sık uyarmaktadır:

“Hem kibirli kibirli yürüme! Zira ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara erişebilirsin...”[3]

“Kibirli davranarak insanlardan yüzünü dönme, çalılı çalılı yürüme! Çünkü Allah kibirle kasılan, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez.”[4]

Kibir iki kısımdır: Birincisi, Firavun ve Ebu Cehil gibi Allah'a ve Peygamber'e karşı kibirlenip küfre düşmektir. Hazret-i Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Kalbinde zerre kadar iman bulunan cehenneme girmez. Kalbinde zerre kadar kibir bulunan bir kimse de cennete giremez.”[5]

Bu hadisteki kibir, Allah'a ve Peygamberlere karşı yapılan kibirdir.

İkincisi de insanlardan kendisini büyük görüp, onlarla alay ve istihza etmektir. İnsanlarla alay etmek ve kibirlenmek insanı dinden çıkarmaz ; fakat günahkâr eder.. Kibirlenmek, insana karşı da olsa günahdır ve haramdır. Servetiyle, makam ve mevkisiyle veya ilmiyle kibirlenenlere Allah merhamet nazarıyla bakmaz.

Kibrin kalpten sökülüp, atılmasının yegane çaresi; ilim ve ameldir. Aczini, kusurunu, fakrını ve zaafını idrak eden, kibirden dolayı helak olacağını, büyüklük ve azametini Allah'a ait olduğunu bilen ve ubudiyet vazifesini yerine getiren bir insan bu hastalıktan kurtulur. Kibir ve gurur yerine tevazu göstermek insanı daha fazla yüceltir, itibar sahibi eder.

Bediüzzaman Hazretleri kibrin ve tevazunun kaynaklarını şu ifadeleriyle gayet güzel bir şekilde ortaya koymuştur:

“Her adam için, heyet-i içtimaiyede görmek ve görünmek için mertebe denilen bir penceresi vardır. O pencere kamet-i kıymetinden yüksek ise, tekebbür ile tetavül edecek; eğer kamet-i kıymetinden aşağı ise, tevazu' ile tekavvüs edecek ve eğilecek.. tâ o seviyede görsün ve görünsün. İnsanda büyüklüğün mikyası; küçüklüktür, yani tevazu'dur. Küçüklüğün mizanı;

---

büyüklüktür, yani tekebbürdür.”[6]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifinde şu beş şeye hayret ettiğini bildirmiştir:

“Hayret, bütün hayret onadır ki,

a) Allah’ın yaratmalarını görüp dururken, Allah’a ortak koşar.

b) İlk yaratılışı görür de, ikinci yaratılışı inkar eder.

c) Her gün her gece ölüp dirilip dururken; öldükten sonra dirilmeyi inkar eder.

d) Cennete ve cenneti verene iman ederde yine dar’ü-l ğurur (aldanma dünyası) için çalışır.

e) Evvelinin bulanık bir nutfe, ahirinin mülevves bir ciyfe olduğunu bilir de yine tekebbür ve tefahur eder.”

“Evet gurur ile insan maddî ve manevî kemalât ve mehasinden mahrum kalır. Eğer gurur saikasıyla başkaların kemalâtına tenezzül etmeyip, kendi kemalâtını kâfi ve yüksek görürse, o insan nâkıstır. Böyle insanlar, malûmat ve keşfiyatlarını daha yüksek görmekle, eslaf-ı izamın irşadat ve keşfiyatlarından mahrum kalırlar. Ve evhama maruz kalarak bütün bütün çizgiden çıkarlar. Halbuki eslaf-ı izamın kırk günde yaptıkları bir keşfiyatı, bunlar kırk senede bulamazlar.”

Ucub

Kalbî hastalıklardan biri de ucubtur. Ucub, insanın fazilet ve ibadetlerine güvenerek, kendini diğer insanlara karşı üstün görmesi ve beğenmesidir. Yani, bir insanın yaptığı ibadet ve hasenatları kendisinden bilmesi ve onlara güvenerek kendisinin kurtulacağını zannetmesidir.

Yaptıklarına itimat edip güvenmek insanı dalalete atar. Çünkü işlediği haseneler ve yaptığı ameller kendi malı değildir. Cenab-ı Hak bir ayette mealen buyurmaktadır:

“Sana gelen her iyilik Allah’tandır. Sana gelen her kötülük ise nefsendendir.”[\[7\]](#)

Buna göre insana her ne iyilik, hayır, hasene, maddî ve manevî menfaat isabet etse, bunlar hep Allah’tandır. Zira her şey Allah’ın lütuf ve ihsanıdır. Eğer O’nun lütuf ve ihsanı olmazsa insan helak olur. İnsana her ne günah, hata, seyyie isabet etse bunların hepsi kendi nefsinden ve kusurundandır.

Ucbun, afetleri pek çoktur. Bunlar içerisinde en büyüğü, insanı gurur ve kibre götürmesidir. Demek ki, ucubtan kibir, kibirden de telafisi mümkün olmayan afetler meydana gelir.

İnsanı ucbe götüren bir çok sebep vardır. İbadet, hasenat, ilim, servet, makam, rütbe ve neseb gibi şeyler insanı ucba düşüren sebeplerdendir. İnsanın bunları sahiplenip, güvenmesi büyük bir hatadır. Rivayette vardır ki, günahkar bir insanın günahından dolayı ağlayıp inlemeleri, güzel sada ile tesbih eden bir insanın halinden Allah’a daha sevimlidir. Çünkü, bu ikinci adamın yaptığı tesbihten ucub ve gurura düşme ihtimali vardır.

Peygamber Efendimiz (asm.) ucubun günahların en büyüklerden biri olduğunu şöyle ifade buyurmuştur:

“Siz hiç günah işlemesiniz bile, ben onun daha büyüğünden sizin için korkarım. O da ucubtur, ucubtur.”

Demek ki, insan hiç günah işlemese bile yaptığı ibadetlerden dolayı ucbe düşebilir.

Bişr b. el-Mansur ibadete fazla devam ettiği için onu görenler Allah’ı ve ölümü hatırlardı. Bir gün namazı biraz fazla uzattı, arkadan bir adam onu takdirle seyrediyordu. Bunun farkına varan Bişr, *“Sen benim ağır namaz kıldığıma bakma, aslında bu mühim bir iş değildir. İblis de uzun zaman melekler arasında ibadet ettikten sonra gideceği yere gitti.”* dedi. Bu ifadeler -hâşâ- namazı hafife almak değil de yapılan ibadetin insanı ucbe götürebilme ihtimalinden dolayı beyan edilmiştir.

Ucbun tehlikelerinden biri de, kişinin kendi ilmini kafi görerek, başkasının ilmine ve fikrine tenezzül etmemesidir. Böyle bir insan, ‘maddî ve manevî kemalat ve faziletlerden mahrum kalır.’ Zira o insan, her yaptığığın doğru, eksikliklerinin ise fazilet olduğunu zanneder. Vaizlerin nasihatlerine, alim ve mürşitlerin irşadına kulak vermez, onlara itibar etmez ve kendi fikrinin doğruluğunda ısrar eder.

Başkalarını cahil ve hakir görür, böylece helakete gider. Halbuki insan hüsn-ü zanna memurdur. Yani herkesi kendisinden üstün bilmelidir.

Bir insan günah işler, günahından dolayı Allah'tan korkar, tövbe ederse bu vesileyle cennete girer. Diğer bir insan da ibadetle meşgul olur ve birçok hasenat işler, onlara güvenip itimat ederse dalalete düşer ve cehenneme girer. Bediüzzaman Hazretleri şöyle buyurur:

“... a'male güvenmek ucbdur. İnsanı dalalete atar. Çünkü insanın yaptığı kemalât ve iyiliklerde hakkı yoktur; mülkü değildir, onlara güvenemez.” [8]

Şunu ifade edelim ki, Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanı olarak insana vermiş olduğu maddi ve manevi nimetler, onun kendi kemalatı, kesbi ve liyakatinden dolayı değildir. Onun için insan onlara itimat edip güvenemez. Bu nimetleri bana ihsan eden lütuf ve kerem sahibi olan Allah, dilediği zaman onları benden alabilir deyip, onlara güvenmez ve böylece ucubtan kurtulmuş olur. Zaten insan, ucub ve riyadan sakınarak yaptığı ibadetlerin karşılığını alabilir..

Ucbun tehlikelerinden bir diğeri ise akıbetinden emin olmaktır. Halbuki hiç kimse akıbetinden ve Allah'ın azabından emin olamaz. Allah'ın azabından emin olmak ise Allah'ın gazabını kendine celbetmeye vesiledir.. O halde insan havf ve reca' ortasında olmalıdır. Yani, hem Allah'ın azabından korkmalı hem de rahmetini ümit etmelidir. Böyle bir insan, yaptığı iyilik ve ibadetleri kafi görmez, onlara güvenmez, daha büyük bir gayretle ubudiyetine devam eder. Bu hal onun terakki ve takamülüne vesile olur.

Ucba düşen bir insan, kendisini daima metheder, nefsinin ayıplarını görmez. Ettiği ubudiyet ve taati kendisinin kemalatı olduğu vehmi ile kendisine bir derece ve makam vermek ister, hatta nefsinin tezkiye eder. Halbuki Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de

“Nefsinizi tezkiye etmeyiniz.” [9]

buyurmaktadır. Bu ayetten anlaşılıyor ki, nefsinin temize çıkarmak tehlikelerin en büyüğüdür.

Ucbe düşen bir insanın diğer bir hatası da Allah'ın affedeceğine itimat edip, yaptığı hata ve günahların zararını düşünmeyerek tövbe etmemesidir. Böyle bir kişi, günahlarından pişmanlık duymaz, onların kendisini nasıl elim bir azaba düşür edeceğini nazar-ı dikkate almaz.

Kalbî hastalıklardan biri olan ucubun sebebi cehalettir. Bu hastalıktan kurtulmanın yegane çaresi ise ilim ve marifettir. Yani insanın, kendisini aciz, fakir, kusurlu ve zayıf bilmesidir. Bunun şuurunda olan insan, şeref kazanır, teali ve terakki eder ve kurbiyet-i ilahiyeye mazhar olur.

İnsan fitraten sonsuz aciz, fakir ve nakıs olarak yaratılmıştır.

Acizlik, insanın zâtî sıfatı iken, ekser insanlarda hayal ve vehimle kendini büyük görme hastalığı görülür. Halbuki, insanın asıl ve en mühim vazifesi acz, fakr ve noksanlığını görüp Allah'a hakkıyla kulluk etmesidir. Kulluk vazifesini yerine getirmeyenler, gurur ve kibirle küfran-ı nimet ederler; âdeta dünyaya sığmazlar. Bediüzzaman Said Nursi insanın vazifesini şöyle ifade etmektedir.

"Acz ve za'fın, fakr ve ihtiyacın ölçüsüyle kudret-i İlahiye ve gına-yı Rabbaniyenin derecat-ı tecelliyatını anlamaktır. Nasilki açlığın dereceleri nisbetinde ve ihtiyacın enva'ı miktarınca, taamin lezzeti ve derecatı ve çeşitleri anlaşılır. Onun gibi sen de nihayetsiz aczin ve fakrınla, nihayetsiz kudret ve gına-yı İlahiyenin derecatını fehmetmelisin." [10]

Demek ki insan, acz ve fakrını bilir ve bunun şuurunda olursa, Cenab-ı Hakkın Kadir ve Gani isimlerini anlar ve o isimlere ayna olur. Kendi noksanlığı ile de O'nun kemaline ayna olur. Evet, insan kâinatın her şeyine muhtaç olmakla fakrını, bunların hiçbirini yapmaya veya kendine musahhar etmeye gücü yetmediği idrak etmesi cihetiyle de aczini anlar.

İnsanlarda büyük görünme sevdası kalp ve ruha arız olan manevî bir hastalık olduğundan tedavisi imkânsız değilse de pek güçtür. İnsan iyi düşünürse, bu halinin kulluk sıfatına tamamen zıt olduğunu anlar.

İnsan, aciz olarak yaratılmış fanî bir mahlûktur. Bu nokta-i nazardan bakıldığında, fanî ve aciz bir insanın büyüklük sıfatıyla ne münasebeti olabilir? Bediüzzaman'ın buyurduğu gibi;

"Senin vücudun taştan, demirden değildir. Belki daima ayrılmaya müsaid muhtelif maddelerden terkib edilmiştir. Gururu bırak, aczini anla, mâlikini tanı, vazifeni bil, dünyaya ne için geldiğini öğren." [11]

İnsanoğlu garip ve acip bir mahlûktur. Bunun içindir ki, ara sıra da olsa, Cenab-ı Hakk'ın rububiyet sıfatını taklide cesaret edenler olmuştur. Firavun ve Nemrut

---

bundan sadece ikisidir. Ancak onlardan biri suda boğulurken, diğeri de bir sineğe mağlup olup elim akibete uğramışlardır.

Büyükük ve azamet Allah-ı Azimüşşan'a mahsustur. Öyle ise bir mikroba bile mağlup olan insanın ne haddi var ki, bunlara sahip olma davasında bulunsun. Zillet içinde büyükük taslamak, nefsin oyuncağı olmak demektir.

İnsanın büyüküğü ve şerefi, Cenab-ı Hakk'a karşı kulluğunun şuurunda olup, onu hakkıyla ifa etmesindedir. Zira, insanın izzeti, Cenab-ı Hakk'a karşı zilletindedir. Yoksa onun büyükük ve şerefi, ne servetinden, ne makamından ve ne de şöhretindedir.

Her hangi bir eşya altınla ziynetlenebilir, ama altın başka bir şey ile ziynetlenip kıymetlenemez. Çünkü onun kıymeti zatındandır, hariçten değil. İşte Cenab-ı Hakk'ın üstün yarattığı insan da böyledir. O, kendinden başka bir şey ile kıymet kazanmaz. Bilakis her şey onunla değer kazanır.

Gıybet

Gıybet, bir kimsenin gıyabında hoşlanmayacağı sözler söyleyerek, onu arkasından çekiştirmektir. Diğeri bir ifadeyle; kendimize söylendiği zaman hoşlanmayacağımız bir sözü, din kardeşimiz hakkında arkasından konuşmaktır.

Gıybet, kişinin şahsı, soyu, ahlâkı, işi, dini gibi şeylerde olur.

Allah Teala gıybetin ne kadar çirkin olduğunu, onu yasaklayan şu ayetle ifade etmiştir:

“...Birbirinizin gıybetini yapmayın. Hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır. Bundan tiksiniyorsunuz öyle değil mi? Muhakkak ki, Allah tövbeleri çok kabul edendir ve çok merhametlidir.”[\[12\]](#)

Elmalılı merhum, bu ayetin tefsirinde şöyle der:

“Gıybet edilen kimse, orada bulunmayıp söylenen sözü bilmemesi ve o anda savunacak durumda olmaması hasebiyle bir ölü, hem de kardeş olan bir ölü konumundadır.”

Gıybet edilen yerde susan kişi de gıybeti ortak olmuştur. Çünkü susmasıyla gıybeti

---

tasdik etmiş olur. Onun için insan, ya gıybet edeni men etmeli veya oradan uzaklaşmalıdır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse yanında hakarete maruz kalan bir mümine gücü yettiği halde yardım etmezse, Allah o kimseyi kıyamet gününde insanların önünde rezil rüsyav eder.”[13]

“Her kim gıyabında kardeşinin kusurlarını söyletmezse, kıyamet gününde Allah da onun kusurlarını örtmeyi tekeffül eder.”[14]

“Ey kalbiyle değil de diliyle iman edenler topluluğu! Müslümanların gıybetini yapmayınız, ayıplarını araştırmayınız. Zira kim kardeşinin ayıp ve kusurlarını araştırırsa, Allah da onun kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurlarını araştırırsa, onu evinin içinde bile olsa rezil rüsvay eder.”[15]

Toplum hayatını muhafaza etmek ve müminler arasındaki bağı ve kardeşliği güçlendirmek için İslâm dini gıybeti şiddetle yasaklamıştır. Bir ayette şöyle buyrulur:

“Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin.”[16]

Ancak fasıkların, alenen günah işleyen ve isyan edenlerin arkasından konuşmak gıybet olmaz. Yani onlardan gelecek zararı önlemek için onların arkasından konuşulabilir.

Gıybetin başlıca sebepleri: Gösteriş, intikam hissini tatmin etmek, başkalarını küçültmek gayesiyle onlarla alay etmek, kendini büyük göstermek için başkalarının ayıplarını ve kusurlarını ortaya koymak ve kıskançlık gibi şeylerdir.

Gıybet insanın ibadet ederek kazandığı sevapların azalmasına ve başkasının günahlarının kendine yüklenmesine sebep olur. Rivayette vardır ki,

“Kıyamet günü bir kimsenin sevap defteri açılır. ‘Ya Rabbi! Dünyadayken şu ibadetleri yapmıştım. Sayfam da bunlar yazılı değil.’ der. ‘Onlar defterinden silindi, gıybet ettiklerinin defterine yazıldı.’ denilir. Kıyamet günü bir kimsenin hasenat defteri açılır. Yapmamış olduğu ibadetlerin yazılı olduğunu görür. ‘Bunlar seni

---

gıybet edenlerin sevaplarıdır.' buyrulur."

Bu hakikatlere göre zahmet çekerek ve bir çok sıkıntılara katlanarak yaptığı ibadetlerin sevabını gıybetle yok etmek akıllı insanın işi değildir. . Evet, nasıl ateş odunu yer bitirir ise; gıybet dahi salih amelleri ve onların sevaplarını öylece yer bitirir.

Hasan-ı Basri Hazretleri, kendisini gıybet eden birisine bir tabak hurma gönderir. Bunun üzerine o adam, Hasan-ı Basri'ye gelerek; 'Ben senin gıybetini ettiğim halde, sen bana hediye gönderdin' deyince, Hasan-ı Basri Hazretleri; 'Sen bana hasenatını gönderdin, ben de ona mukabil bu hediyeyi gönderdim.' demiştir. Bu hal, o adamın nedamet ve istiğfarına sebep olmuştur.

Abdullah İbn-i Mübarek'in yanında gıybetten bahsedilince söyle buyurmuş: "Eğer ben gıybet edecek olursam ana- babamın gıybetini ederim. Zira hasenatıma başkalarından ziyade onlar layıktır."

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

"Kim bir kimsenin namusuna veya malına zulüm etmiş ise, dinar ve dirhemin (yani salih amelden başka şeyin) bulunmayacağı günden önce o kimseden helalliyini alsın. Zira zulmü yapanın salih ameli varsa, zulüm ettiği miktarda amelinden alınacaktır. İyi ameli yoksa, bu sefer mazlumun günahlarından alınıp buna yükletilecektir." [\[17\]](#)

Başka bir hadis-işeriflerinde de şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse için söylenen kusur onda varsa bu söz gıybet olur. Yoksa iftira olur."

Böylece o insan, iki katlı günah işlemiş olur. Gıybetin günahından kurtulmak için pişmanlık duymak, tövbe etmek ve gıybet ettiği kişi ile helalleşmek gerekir. Eğer pişmanlık duymadan helallik istense o zaman riya yapılmış olur ki, bu da ayrı bir günahdır.

Cenab-ı Hak Hazret-i Musa'ya (as) vahyetti ki, gıybet eden kişi tövbe edip ölse

---

bile, cennete girenlerin en sonuncusu olur. Gıybete devam eden ve tövbe etmeden ölen kişi de cehenneme en evvel gidecektir

Elhasıl, büyük bir hastalık olan gıybetin zararları nihayetsizdir. Evde, köyde ve şehirdeki bütün sıkıntıların ve huzursuzluğun sebebi gıybettir. Bütün insanlığı tehdit eden terör, fitne ve ihtilal gibi hadiselerin temelinde hep gıybet gibi kötü hasletler vardır.

Kul Hakkı

Kul hakkı, İslam'ın en temel prensiplerinden biridir. Bediüzzaman Hazretleri kul hakkını salih amelin önemli bir rüknü kabul eder ve şöyle der:

“Sâlih amel ise, maddî ve manevî hukuk-u ibada tecavüz etmemekle, hukukullahı da bihakkın îfa etmekten ibarettir.” [\[18\]](#)

Bundan da anlaşılacağı gibi, kul hakkı, maddî ve manevî hukuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

İnsanın malına, mülküne ve bedenine zarar vermek onun maddî hukukuna tecavüz olduğu gibi, gıybet, iftira, su-i zan da onun manevî hukukuna tecavüz etmektir. İnsanları günaha, isyan ve küfre sevk ile onların kalp ve ruhuna verilen zarar da manevî hukuku ihlal etmektir. Evet, bir insana zarar vermek onun nefesine bakması cihetiyle hukuk-u ibada tecavüz, o insanın Allah'ın kulu ve eseri olması cihetiyle de hukukullah'a tecavüzdür.

Şirkten sonra hata ve günahların en büyüğü kul hakkına tecavüz etmektir. Bunun da dereceleri vardır. Mesela bir adamın hakkıyla yüz adamın hakkına tecavüz elbette ki bir olmaz. Bir adamdan helallik alınabilir, ama yüz adamdan helallik almak hiç de kolay değildir.

İnsanın hatasız ve günahsız olması mümkün değildir. Ancak Peygamberler ismet sıfatıyla günahlardan beridirler. Allah-ü Teâla “Erhamürrahimin” olduğu için kendine isyan edenleri tövbe ve nedamet ettikleri takdirde affeder ve günahlarını bağışlar.

Cenab-ı Hak her hakkı affedeceğini, ancak kul hakkını, hak sahibi helal etmedikçe affetmeyeceğini bildiriyor. Kul hakkının en tehlikelisi de millet ve devlet malına tecavüz etmek, hile ve hıyanetle gasbetmektir. Çünkü devlet malı umumun hakkıdır. Onda kıyamete kadar gelecek bütün insanların hakkı vardır. Devlet malını çalmak veya şahsi menfaat için kullanmak hıyanetin en büyüğüdür. Bunda bütün İslâm alimleri ittifak etmişlerdir. Devlet malını hıyanet eden ve çalanla, hainleri himaye eden aynı sorumluluk ve vebaldedir. Bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Allah’ın sana gönderdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab’ı hak ile indirdik. Hainlerden taraf olma.”[19]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) de

“Bir kişinin kalbinde imanla küfür, doğrulukla yalan, emanetle hıyanet birlikte bulunmaz.”[20] buyurmuş ve

“Allah’ım! Hıyanette bulunmaktan sana sığınırım. Çünkü hıyanet ne kötü bir sırdaştır.”[21]

şeklinde dua etmiştir.

Kul hakkı, Allah katında da çok mühimdir. Çok dikkat etmek lazımdır. Bir kimsenin maddî ve manevî hakkına tecavüz eden boynunu Allah’ın kılıncına hedef etmiştir. Bir insan Allah’a karşı borçlu olursa onun rahmeti geniştir, boldur. Belki hakkını başışlar, affeder. Fakat üzerinde kul hakkı olursa onu mutlaka ödemeye mecburdur. Mesela bir kişi, bazılarının canına, bir kısmının namusuna, malına tecavüz etmiş, kimini eliyle, kimini de diliyle incitmiş, haysiyet ve şerefini lekelemişse ahirette hak sahipleri onun etrafını saracaklar. Şayet o adamın hasenat ve sevabı varsa Allah onları alacaklılara taksim edecek, eğer borcu bitmezse alacaklıların günahlarını onun boynuna yükleyip cehenneme atacaktır. Peygamber Efendimizin (s.a.v) ifadesiyle asıl “müflis” işte bu kimselerdir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), *“Hayber savaşında elde edilen ve henüz taksim edilmemiş olan kamuya ait ganimetlerden bazı değersiz eşyayı alan, daha sonra da düşman tarafından öldürülen sahabînin büyük bir günah işlediğini, bu günden dolay şehit olmadığını belirtmiş ve cenaze namazına katılmamıştır.”[22]*

Terör ve anarşi çıkararak insanların can ve mallarına kasdetmek, kul hakkının en büyüğüdür.

Bir ayette mealen şöyle buyrulmaktadır:

“Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir adamın hayatını kurtarırsa, sanki bütün insanların hayatını kurtarmış olur.”[23]

Bu ayetten de anlaşılacağı gibi, İslamiyet, insanları öldürmek için değil, onlara hayat verip diriltmek için gelmiştir. İslam Dinine göre her insan doğuştan masumdur, hayat hakkı kutsaldır ve ömür boyu dokunulmazlığı vardır. Şayet bir insan, herhangi bir suç işlerse onun cezasını vermek Devletin ve adaletin görevidir. Hiçbir kimse, kendini hakim, savcı ve infaz görevlisi yerine koyup, gerek kendi hukukuna, gerek milletin hukukuna yapılan haksızlığın cezasını kendisi veremez. Eğer her insan hakkını bu şekilde almaya kalkışırsa, toplum düzeni bozulur, emniyet ortadan kalkar ve anarşi ve terör meydan alır ve bunun zararı bütün topluma dokunur.

Bir ayette mealen şöyle buyrulmaktadır:

“Zulmedenlere en küçük bir meyil dahi göstermeyin; yoksa cehennem ateşi size de dokunur.”[\[24\]](#)

Evet, zalimlerin yaptığı ve yaptırdığı cinayetler ister ferdî, isterse toplu bir şekilde olsun hiç fark etmez. Zira, tek bir insanın hakkı da bütün insanların hakkı gibi kutsal ve dokunulmazdır. Bir insanın hayatı, umum için de olsa feda edilemez, ancak vatan, din, namus ve milletin kurtulması için harice karşı kendi rızasıyla her türlü fedakârlığı yapabilir, hatta canını dahi feda edebilir.. Bir insanın hukuku, bütün insanların hukuku kadar ehemmiyetli olmasının hikmeti nedendir? Diye bir soru akla gelebilir. Çünkü, hayatına kastedilen o insan veya onun neslinden gelecek birisi, belki insanlığa büyük hizmetler yapacak ve devletin ve milletin kalkınmasına maddî ve manevî katkılar sağlayacaktır.

“Bir masumun hakkı, bütün halk için dahi ibtal edilmez. Bir ferd dahi, umurun selâmeti için feda edilmez. Cenab-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için ibtal edilmez. Bir cemaatin selâmeti için, bir ferдин rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyet namına rızasıyla olsa, o başka mes'eledir.”[\[25\]](#)

Bir hadisi şerifte haksız yere adam öldürmenin vebalini Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle nazara vermektedir:

“Dünya bir yana, bir insanın haksız yere öldürülmesi bir yana.”

“Bir suçsuz insanın öldürülmesine yer ve gök sakinleri hep birlikte ortak olsalar, Allah onların çokluğuna bakmaksızın hapsini de burnu üzerine cehenneme sürer...”

“Allah hakkı olarak mahşerde ilk soru namaz sorusu olacak, kul hakkı olarak da ilk soru kan döken adamın sorusu olacaktır.”

İnsanlık tarihine baktığımızda çeşitli sebeplerden dolayı kan döküldüğünü görürüz. İnsanoğlu kendi mahiyetinde yer alan hırs, öfke, çıkarlarına düşünlük ve saltanat tutkusu gibi duygularına mağlup olarak, haksız yere kan dökmüş ve başkalarına zulmetmiştir. Demek ki, şiddet ve terör sadece zamanımıza mahsus olmayıp, asırlardan beri süre gelen büyük bir problemdir.

Terörün, İslâm diniyle asla bir ilgisi yoktur. İslam’da asıl olan savaş değil, barıştır. Çünkü İslam, barış dinidir. “*Silm, selamet ve selam...*” gibi kelimeler, barış ve güvenlik bildirir ve İslam kelimesiyle aynı kökten gelir.

İslam dininde değil bir Müslüman’ı, gayr-i Müslim olan birini dahi haksız yere öldürmenin ne kadar ağır bir cezası olacağını Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle ifade etmektedir:

“Mü’min bir adam, ülkesindeki itaat eden bir gayr-i müslimi haksız yere öldürürse, bilsin ki o katil, cennete girmek şöyle dursun, cennetin beş yüz senelik mesafeden duyulan kokusunu dahi duyamaz!”

İslam’da terör, isyan ve kargaşa yoktur. İsyân ve terörün kaynağı, fîsk ve fesattır. Bunları irtikâp eden asiler, Müslüman da olsalar hiçbir zaman felah bulamazlar ve maksatlarına ulaşamazlar. Zira bunların gittikleri yol bataklık ve sonu da korkunç bir uçurumdur. İnsan hata edebilir ve nihayet tövbe ederek selameti bulup affa mazhar olabilir. Ancak terör ve kargaşa çıkarıcıların ve üstelik bunu İslamiyet namına yaptığını iddia ederek birçok masum insanların ölümüne sebep olanların akibetleri korkunçtur.

Cehalet

Cehalet, bilgisizlik, tecrübesizlik, ilim ve irfandan haberdar olmamaktır. İlimden kendini mahrum eden insan nefesine zulmeder, daima hakir ve zelil olur. Bu açıdan her zaman hataya düşer, hakkı batıl, batılı hak görür. Aleyhinde olan şeyleri bile lehinde zanneder. Dost ve düşmanını birbirinden ayıramaz Onun içindir ki, şu söz darb-ı mesel olmuştur. “*Cahil dosttan ise akıllı düşman daha iyidir.*”

Cenab-ı Hak bir ayette mealen şöyle buyurmaktadır:

“Cehalet içerisinde gaflete dalmış olan yalancılar kahrolsun.”[26]

Cahil bildiğini sanır ve boş iddialarda bulunur, düşüncesi köksüz ve sönüktür. Bundan dolayı *“Cahil yaşayan ölüdür.”* denilmiştir. Hazret-i İsa (as.)

“Ben Cenab-ı Hakk'ın izniyle ölüleri dirilttiğim halde, cahillere söz anlatmakta aciz kaldım.”

demıştır. Bundan anlaşılıyor ki, her şey bir şeydir, lâkin cahillik hiçbir şeydir

Cehaletin en kötüsü ve en tehlikelisi de, insanın kulluğundan gafil olması, Allah'a kulluk etmekten uzaklaşması, O'nun ilâhi emirlerine değil de, kendi heva ve hevesine uymasındır.

Cahil insan cehaletinden mazur değildir. Çünkü öğrenmesi mümkün iken, bunu ihmal etmiştir. Cahilliğin en kötüsü ve en tehlikelisi de bilmediğini bilmemektir. Böyleler kendilerinin her şeyi bildiğini zanneder ve kendilerini büyük göstermeye özenirler. Demek ki, *“Hayatta insana en pahalıya mal olan şey cahilliktir.”*

Eskiden İslam toplumlarında âlimlerden birine ceza verilince, onu cahil bir kişi ile hapseder veya bir arada yaşamaya mecbur bırakırlardı. Bazı hükümdarlar da, kendilerini methetmeyen alim ve şairleri cahiller ile beraber zindana atarlardı.

Hafız-ı Şirazî bir kitap yazdığında devrin hükümdarı: *“Kitabının başında beni methet.”* demiş. Hafız-ı Şirazî: **“Ben senin gibi zalimi methetmem.”** diye karşılık verince: Hükümdar Hafız-ı Şirazî'yi zindana attırmış. Hafız-ı Şirazî zindanda her ikindiden sonra mahkûmlara sohbetler edermiş. Mahkûmlardan birisinin her sohbette ağlaması, Hafız-ı Şirazî'nin dikkatini çekmiş. Bir gün o adama:

“Yahu seni ağlatan nedir? Allah korkusu mu? Yoksa Allah sevgisi mi? Kul hakkı mı? Yoksa günahlarının çokluğu mu? diye sorunca, Adam: *“Benim bir keçim vardı. Senin sakalın aynen onun sakalına benziyor. Seni görünce onu hatırlıyor ve kendimi tutamayıp, ağlıyorum.”* diye cevap vermiş. Bunun üzerine Hafız-ı Şirazî:“Böyle cahilin yanında durmaktansa, öyle zalimi methetmek daha evladır.” demiş ve kralı methetmeye karar vermiş.

Mehmet Akif şu mısralarıyla cehalet belâsını ne güzel tasvir eder:

*“Eyvah! Bu zilletlere sensin yine illet...
Ey derd-i cehalet, sana düşmekle bu millet,*

---

*Bir hale getirdin ki, ne din kaldı, ne namus?
Ey sine-i İslâm'a çöken kapkara kâbus,
Ey hasm-ı hakikî, seni öldürmeli evvel:
Sensin bize düşmanları üstün bırakan el!"*

Cimrilik

Sehavet ve cömertliğin zıddı olan cimrilik, insanı hem dünya hem de âhiret saadetinden mahrum eden kötü huylardan biridir. Cimri insan, sadaka ve hayratta elini sıkı tutar.

İsraf haram olduğu gibi, cimrilik de haramdır. Bunun ortası ise seha ve cömertliktir. Nitekim bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Onlar sarfettikleri zaman ne israf ederler ne de cimrilik, ikisi arasında bir yol tutarlar.”[\[27\]](#)

Cimriliğin de israfın da İslâm ahlâkında yeri yoktur. Mal ve nimet Allah'ın bir lütfu ve ihsanıdır. Eğer bunlar Cenab-ı Hakkın emir ve rızası dairesinde harcanırsa Allah, o mal ve servetin bereketini arttırır, sahibine huzur ve saadet verir. İnsanın verdiği zekat ve sadaka, yaptığı hayır ve ihsanlar onun hem dünyasını hem de âhiretini mamur eder.

Cenab-ı Hakk'ın insana servet ve mal vermesindeki hikmetlerden biri de onları cömertlik ve cimrilik imtihanına tabi tutmasıdır. Cömert insanlar, herkes tarafından sevilir. Cimri insanın dostu ve halk nezdinde itibarı olmaz

Allah Teâla başka bir ayette de şöyle buyurur:

“Allah'ın fazl u kereminden kendilerine verdiğini (harcamakta) cimrilik edenler, bunun kendileri için bir hayır olduğunu sanmasınlar. Bilakis bu onlar için bir şerdir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır.”[\[28\]](#)

Başka bir ayette ise şöyle buyrulmaktadır:

“Onlar hem cimrilik ederler, hem insanlara cimriliği emrederler.

Allah'ın lütf u inayetinden kendilerine verdiğini gizlerler.”[29]

Cimriliğin en önemli sebepleri aşırı mal sevgisi, ölümü düşünmemek ve çoluk çocuğunun istikbaldeki nafakasını düşünerek mal biriktirmektir. Böyle bir insanın misali ipek böceğine benzer. İpek böceği kısa ömrüne nazaran kendi ördüğü kozanın içinde yaşar ve yanar, fakat yaptığı ipeği başkası giyer. Evet cimrilik eden, nefsinin hizmetkarı ve varislerinin de hazinedârıdır.

Cimrilik, hem fertleri hem de bütün toplumu ilgilendiren bir hastalıktır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) cimrilik hakkında şöyle buyurmuştur:

“Aman aman, cimrilikten son derece sakınınız. Zira sizden öncekileri cimrilik helak etmiştir. Cimrilik onları kan dökmeye ve haramı helal tanımaya sürüklemiştir.”[30]

“İki haslet vardır ki, bir müminde bulunmazlar. (Bunlar) cimrilik ve kötü huydur.”[31]

“Cömerdin yemeği şifa, cimrininki hastalık sebebidir.”

“Cahil bir cömert, Allah katında, cimri olan alimden daha sevimlidir.” ,

“Cimri olan her ne kadar zahid de (dünyadan elini çekmiş) olsa cennete giremez.”[32]

İnsan, zenginliğin ilahi bir ihsan olduğunu bilmeli ve ona şükür olarak bu imkanları hayır ve hasenatta harcamalıdır.

Yahya b. Muaz şöyle demiştir:

“Kötü kimseler olsalar bile, cömertler için herkesin kalbinde bir sevgi vardır. İyi olsalar bile cimrilere karşı herkesin kalbinde yalnız nefret vardır.”

İbnü'l-Mutez de cimrilik hakkında "İnsan malına cimrilik ettiği nisbette şeref ve haysiyetinden kaybeder." demiştir. Halbuki insanın şeref ve haysiyeti dünya ve içindekilerden daha aziz ve daha üstündür.

Adavet

Adavet, bir kimseye düşmanlık ve husumet etmektir.

Kötü hasletli insanlar, kıymetli ömrünü, adavet ve husumet sebebiyle daima keder ve huzursuzluk içinde geçirirler. İnsanların en şerlisi, diğer insanlara kötülük düşünen ve onlara zarar vermeye çalışandır. İnsan, yaptığı kötülüklerinin cezasını **"el ceza-ü mincinsil amel" (ceza amel cinsindedir)** hakikatince gerek dünyada ve gerekse âhirette görmesi muhakkaktır.

Cenab-ı Hak, bir ayette meâlen şöyle buyurur:

"Sen kötülüğü, en güzel haslet ne ise onunla önle (Öfkeye sabr ile; cehâlete ilim ile; kötülüğe afv ile karşılık ver). O zaman (görürsün ki) aranızda adavet bulunan(o) kimse sanki yakın dostun olmuştur."[\[33\]](#)

Mal ve mülk edinme hırsı, menfaat düşkünlüğü, insanların göstereceği itibara önem vermek, tarafgirlik, inat ve haset gibi kötü huylar, adavet sebepleridir. Bu gibi kötü hasletlerin yaygın bir hal alması, toplum hayatını zehirler ve yaşanmaz bir duruma getirir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) adavet ve kinin kötülüğünü ifade için şöyle buyurmuştur:

"Birbirinizle kinleşmeyiniz, hasetleşmeyiniz, birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz..."[\[34\]](#)

"Müslüman kardeşine hakaret etmesi, kişiye kötülük olarak yeter."[\[35\]](#)

Mü'min kardeşinin ufak-tefek kusurlarına ve eksiklerine bakarak, ona kin ve adavet besleyen kişi, gerçekten insafsızca davranmış olur. Hâlbuki insanların birbirini sevmesi için birçok sebep vardır. Bediüzzaman Said Nursi Hazretleri bu hakikati şöyle ifade etmektedir:

“Her ikinizin Hâlıkınız bir, Mâlikiniz bir, Mabudunuz bir, Râzıkınız bir.. bir bir, bine kadar bir bir. Hem Peygamberiniz bir, dininiz bir, kıbleniz bir.. bir bir, yüze kadar bir bir. Sonra köyünüz bir, devletiniz bir, memleketiniz bir.. ona kadar bir bir. Bu kadar bir birler vahdet ve tevhidi, vifak ve ittifakı, muhabbet ve uhuvveti iktiza ettiği ve kâinatı ve küreleri birbirine bağlayacak manevî zincirler buldukları halde; şikak ve nifaka, kin ve adavete sebebiyet veren örümcek ağı gibi ehemmiyetsiz ve sebatsız şeyleri tercih edip mü'mine karşı hakikî adavet etmek ve kin bağlamak; ne kadar o rabita-i vahdete bir hürmetsizlik ve o esbab-ı muhabbete karşı bir istihfaf ve o münasebat-ı uhuvvete karşı ne derece bir zulüm ve i'tisaf olduğunu; kalbin ölmemiş ise, aklın sönmemiş ise anlarsın!” [36]

İnsan, Cenab-ı Hakk'ın fitratına yerleştirdiği sıfatları ve istidatları, yerinde kullanılırsa, hem dünyasına hem de ahiretine faydalı olacak işleri yapar ve saadete nail olur. Mesela insan, fitratında bulunan inadı, ibadette ve diğer hayırlı işlerde kullanması gerekirken, o inadını bir-gün adavete değmeyen şeylerde kullanıp akraba, komşu ve mü'min için senelerce kin ve düşmanlık besler. Halbuki Allah o inadı onun için vermemiştir.

Bediüzzaman Hazretlerinin inatla ilgili şu sözlerine kulak verelim:

“... Şiddetli bir inad ile; ehemmiyetsiz, zâil, fâni umûrlara karşı hissiyatını sarfeder. Bakar ki, bir dakika inada değmeyen birşey'e, bir sene inad ediyor. Hem zararlı, zehirli bir şey'e inad namına sebat eder. Bakar ki, bu kuvvetli his, böyle şeyler için verilmemiş. Onu onlara sarfetmek, hikmet ve hakikata münafîdir. O şiddetli inadı, o lüzumsuz umûr-u zâileye vermeyip, âlî ve bâki olan hakaik-i imaniyeye ve esasat-ı İslâmiyeye ve hidemat-ı uhreviyeye sarfeder. O haslet-i rezile olan inad-ı mecazî, güzel ve âlî bir haslet olan hakikî inada, -yani hakta şiddetli sebata- inkılab eder.” [37]

Her insanın noksan tarafları, zafiyet noktaları ve bazı hoş olmayan hareketleri vardır. Zira hatasız ve noksansız insan olamaz Belki insanın görmek istemediği kendi kusurları, insaf ve vicdan ölçüleriyle baksa karşıdaki insanın kusurlarından daha fazladır. Öyle ise asıl kemal, insanın kendi kusurlarını görmesi, onların izalesine çalışması ve kalbindeki kin, nefret ve adavet gibi hisleriyle mücadele etmesidir.

“Adavet etmek istersen, kalbindeki adavete adavet et; onun ref'ine çalış. Hem en ziyade sana zarar veren nefs-i emmarene ve heva-i nefsine adavet et, ıslahına çalış. O muzır nefsin hatırı için, mü'minlere adavet etme.

Eğer düşmanlık etmek istersen; kâfirler, zındıklar çoktur; onlara adavet et.”[38]

Bir insana yakışan hareket kardeşinin, dostunun veya akrabasının varsa kusurlarının izalesine çalışmak ve onları kusurlarıyla sevmektir. Bir doktorun hastasına değil, hastalığa düşman olup, onun tedavisine çalışması gibi, insanlar ve özellikle aynı gayeye hizmet eden mü'minler de birbirlerinin şahsına ve mesleğine değil, hak ve hakikate uygun olmayan hareketlerine hoş bakmayıp, onların izalesine ve islahına çalışmalıdırlar.

“Evet mü'min, kardeşini sever ve sevmeli. Fakat fenalığı için yalnız acır. Tahakkümler değil, belki lütufla islahına çalışır.”[39]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

“Bir mü'min bir mü'minle üç günden fazla küssülü durması haramdır.”

Ayrıca iki mü'min arasında herhangi bir gerginlik, kin ve düşmanlık varsa, onların arasının düzeltilmesine çalışmak her mü'minin görevidir. Bu husus bir ayette şöyle ifade edilmektedir:

“Müminler sadece kardeşirler. O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki, O'nun merhametine nail olasınız.”[40]

Dipnotlar:

[1] Ebu Davud, Libas, 25; İbn-i Mâce, Zühd, 16.

[2] Tirmizi, Kıyame, 47; Ahmed b. Hanbel, II. 179.

[3] İsrâ Sûresi, 17/ 37.

[4] Lokman Sûresi, 31/18.

[5] Müslim, İman 147, 148, 149; Tirmizi, Birr, 610; Ebu Davut, Libas, 26; İbn-i Mâce, Mukaddime, 9; Zühd, 16.

-
- [6] Mektubat.
[7] Nisa Suresi, 4/79.
[8] Mesnevi-i Nuriye, s. 65.
[9] Necm Suresi, 53/32.
[10] Sözlür, s. 128.
[11] Lem'alar, s. 208.
[12] Hucurat Suresi, 49/12.
[13] Taberani.
[14] İbn Ebi'd Dünya.
[15] Ebu Davud İbn Ebi'd Dünya.
[16] Hucurat Suresi, 49/10.
[17] Taç Tercümesi, 7. cilt s, 46, 76. hadis.
[18] Mesnevî-i Nuriye.
[19] Nisa Suresi, 4/105.
[20] Ahmet İbnu Hanbel, II, 349.
[21] Ebu Davud, Vitir, 32.
[22] Müslim, İman, 48.
[23] Maide Suresi, 5/ 32.
[24] Hûd Suresi, 11/113.
[25] Mektubat.
[26] Zariyat Suresi, 51/11.
[27] Furkan Sûresi, 25/67.
[28] Âl-i İmran Suresi, 4/180.
[29] Nisa Suresi, 4/37.
[30] Müslim.
[31] Tirmizî Ebu Said'den rivayet etmiştir.
[32] Tirmizî'den rivayet edilmiştir.
[33] Fussilet Suresi, 41/34.
[34] Buhârî, Edeb, 57; Feraiz 2; Müslim, Birr, 23; Tirmizi, Birr, 24.
[35] Müslim, I, 32.
[36] Mektubat.
[37] Mektubat.
[38] Mektubat.
[39] Mektubat.
[40] Hucurât Suresi, 49/20.